

УДК 658.011.12

*А. В. Світлична, к.е.н., доцент
Полтавська державна аграрна академія*

ПОТЕНЦІАЛ ВЕЛИКОТОВАРНОГО АГРАРНОГО БІЗНЕСУ

*A. Svitlychna, Candidate of science in Economics (PhD)
Poltava State Agrarian Academy*

THE POTENTIAL OF LARGE-SCALE AGRICULTURAL BUSINESS

АНОТАЦІЯ. У статті обґрунтовано ключову роль аграрного сектору економіки України у формуванні конкурентоспроможного на світовому ринку агропромислового виробництва, спрямованого на вирішення політичних, соціальних, економічних завдань і забезпечення продовольчої безпеки держави. Серед основних напрямків підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу аграрного сектору виділені такі: раціональне та економічно ефективне використання земель сільськогосподарського призначення на основі ресурсо- та енергозберігаючих технологій з метою збереження та підвищення родючості ґрунту; розширення сільської зайнятості за рахунок переорієнтації на інші види робіт, надання побутових послуг, народні промисли, кустарні виробництва, «зелений» туризм; розбудова соціальної інфраструктури села; технологічна модернізація на основі інноваційних розробок; розвиток органічного виробництва сільськогосподарської продукції.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: потенціал, аграрні підприємства, розвиток.

ANNOTATION. The key role of agrarian sector of economy of Ukraine in the formation of globally competitive of agricultural production, directed toward political, social and economic problems and ensuring of food security are proved in the article. Among the key areas of improving the efficiency of resource potential of the agricultural sector identified the following: rational and cost-effective use of agricultural land based on the resource and energy saving technologies, in order to preserve and increase soil fertility; expansion of rural employment by refocusing on other types of work, the provision of personal services, homeware, cottage industry, «green» tourism, development of social infrastructure in rural areas; technological modernization based on innovation; development of organic agricultural production.

KEY WORDS: potential, agriculture enterprises, development.

Постановка проблеми. Економічна та політична криза, в якій за нинішніх умов опинилась Україна, на думку фахівців, є вигідним підґрунтям для якісної модернізації у країні. У китайському ієрогліфічному написанні термін «криза» складається із двох си-

мволів «небезпека» і «шанс» [1]. Наше завдання на нинішньому етапі — вдало цим шансом скористатися, максимально використавши наявний потенціал. Головна мета при цьому полягає у формуванні конкурентоспроможного на світовому ринку агропромислового виробництва, спрямованого на вирішення політичних, соціальних, економічних завдань і забезпечення продовольчої безпеки держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На думку П. Горського, успішна стратегія для України буде полягати у вдалому поєднанні досвіду грузинської модернізації 2001–2010 років і китайської стратегії створення «точок росту». Однією з таких «точок», що при належному підході зможе забезпечити значний мультиплікаційний ефект є сільське господарство. Ця галузь уже сьогодні забезпечує четверту частину прибутку вітчизняного експорту. Адже ні для кого не секрет, що Україна — це країна з родючими ґрунтами та вигідним географічним положенням, зокрема, щодо великих світових споживачів пшениці — Єгипту та Алжиру [1]. При належному підході до управління виробничо-комерційною діяльністю українські аграрні товаровиробники можуть зайняти перше місце на ринках цих країн.

Успіх виробничої діяльності суб'єктів господарювання за цих умов напряду залежить від формування й оцінки поточних та перспективних можливостей підприємства, тобто його потенціалу, та вдалого ним управління. Як зазначає І.А. Маркіна, «Ефективне використання ресурсного потенціалу агроформувань є об'єктивною необхідністю і важливою передумовою розвитку аграрного сектора економіки [2, с. 177]».

На особливу увагу, на наш погляд заслуговує монографія О.В. Березіна та О.Д. Плотника [3], в якій зроблена спробу обґрунтування теоретичних і методичних аспектів організаційно-економічного механізму формування та розвитку потенціалу аграрних підприємств. На підставі результатів дослідження запропоновані практичні рекомендації щодо підвищення ефективності використання потенціалу аграрних підприємств.

Результати досліджень зазначених авторів засвідчили необхідність подальшого поглиблення теоретичних і методичних основ і пошуку шляхів підвищення ефективності використання потенціалу аграрних підприємств.

Мета статті. Дослідження потенціалу аграрних підприємств та перспектив їх розвитку в умовах кризових явищ.

Виклад основного матеріалу. Україна має потужний природно-ресурсний потенціал для розвитку аграрного сектору економіки, сприятливі та різноманітні кліматичні умови, що створює можливості для виробництва високоякісної сільсько-господарської продукції, забезпечення продовольчої безпеки держави, позиціонування країни на світовому ринку продовольства, а також сталого соціально-економічного розвитку сільських громад.

Таблиця 1

ІНДЕКСИ ВИРОБНИЦТВА ВАЛОВОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ, 2005–2013 рр.

Роки	Індекси валової продукції сільського господарства — всього		у т.ч. продукція рослинництва		продукція тваринництва	
	до попереднього року	до 2005 р.	до попереднього року	до 2005 р.	до попереднього року	до 2005 р.
1	2	3	4	5	6	7
2005	100,1	100,0	97,5	100,0	105,1	100,0
2006	102,5	102,5	101,8	101,8	103,6	103,6
2007	93,5	95,8	90,9	92,6	98,0	101,6
2008	117,1	112,2	128,6	119,0	98,7	100,2
2009	98,2	110,2	95,3	113,5	104,2	104,5
2010	98,5	108,5	95,9	108,8	103,4	108,0
2011	119,9	130,1	130,4	141,9	101,3	109,4
2012	95,5	124,3	91,9	130,4	103,9	113,7
2013	113,3	140,8	117,9	153,7	104,0	118,2

Інформаційне джерело: Сільське господарство України 2013 рік. Статистичний збірник. — К.: Державна служба статистики України, 2014. — С. 39–41.

Аналіз даних табл. 1 показує, що в державі вже кілька років спостерігається зростання темпів розвитку сільського господарства, передусім рослинництва. А порівняння індексів сільськогос-

подарського виробництва (табл. 2) свідчить, що в Україні вони останніми роками вищі за світові.

Таблиця 2

**ІНДЕКСИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ**

Показники	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Україна	156,2	101,6	83,4	99,2	107,6	129,1	123,3
Весь світ	72,3	78,4	88,7	100,0	112,3	115,6	116,9

Інформаційне джерело: Сільське господарство України 2013 рік. Статистичний збірник. — К.: Державна служба статистики України, 2014. — С. 383.

Реакцією світового ринку на бажання споживачів, прихильних до ведення здорового способу життя та достатньо фінансово забезпечених, отримувати якісну, безпечну та корисну продукцію з мінімальною шкодою довкіллю стала поява сертифікованого процесу виробництва, в якому заборонено використовувати хімічно синтезовані добрива та засоби захисту рослин, генетично модифіковані організми, гормони та антибіотики, синтетичні ароматизатори, барвники, консерванти тощо — органічного виробництва. А Україна має всі можливості для того, щоб зайняти цю ринкову нішу.

Органічне виробництво у світі характеризується динамічним розвитком. Так, за даними дослідження IFOAM та дослідного інституту органічного сільського господарства у 2011 р. площа сільськогосподарських земель, зайнятих під органічним виробництвом, становила 37,2 млн га, включаючи землі у конверсії, або 0,9 % загальної площі сільськогосподарських земель світу. При цьому, тільки з 2000 р. площа органічних сільгоспземель зросла на 22,4 млн га (з 14,9 млн га) або у 2,5 разу. Кількість виробників органічної продукції у світі у 2000—2011 рр. зросла у 6 разів (з 0,3 до 1,8 млн). Більше 75 % органічних виробників знаходяться в Африці, Азії, Латинській Америці, споживання органічної продукції в яких значно нижче, ніж у країнах Європи та Північної Америки. Лідерами за чисельністю органічних виробників є Індія, Уганда і Мексика [5].

Україна має великий потенціал агропромислового PHJCNFYZZ. На думку президента Української аграрної конфедерації, голови

«Аграрного об'єднання» ВРУ Л. Козаченка, на сьогодні потенціал галузі реалізовано лише на 25 %. Навіть в умовах кризових явищ 2014 року спостерігалось продовження росту виробництва продукції, середня урожайність зернових склала 40 ц/га. На думку фахівців, Україна може збільшити виробництво валової продукції в цілому в три рази, чого не здатна досягти жодна країна світу [6]. Проте процес росту та модернізації агропромислового виробництва вимагає залучення значних фінансових інвестицій.

Агробізнес нині є одним із небагатьох напрямів виробничої діяльності в Україні, який за сприятливої кон'юнктури може забезпечити надвисоку рентабельність у стислі терміни. Якщо, скажімо, в 2004 році інвестиції в агробізнес склали 3,4 млн грн на рік, то починаючи з 2005 року ситуація суттєво змінилася. В агробізнес стали інвестувати іноземці, впроваджуючи передові технології, які швидко поширювалися і серед українських аграріїв. Так, у 2013 році великі та середні сільгосппідприємства отримали 27 млрд грн чистого прибутку (68 % чистого прибутку всіх українських підприємств). У 2012/13 маркетинговому році було експортовано майже 23 млн т зернових, що дозволило отримати стабільні надходження валютної виручки та можливість легко й дешево залучати фінансування з-за кордону. За оцінками експертів, потенціал галузі величезний: 100–120 млн т зернових, якщо орієнтуватися на середні показники врожайності розвинених країн. Це практично удвічі більше від тих рекордних врожаїв, які були в Україні за роки незалежності. Але це перспектива п'яти—семи років за умови, якщо за цей період в агробізнес буде інвестовано ще \$20–25 млрд [7].

Європейський банк реконструкції та розвитку повідомляє, що знайшов десять аграрних компаній, готових інвестувати \$1 млрд в Україну в наступному році [8]. Ці інвестиції мають стати частиною стратегії, направленої на надання допомоги економіці України з метою залучення додаткового фінансування для продовження реформування аграрного сектора.

Проте, великий бізнес, який зараз активно вкладає гроші в АПК, у гонитві за швидкими прибутками робить ставку на вирощування технічних культур, які виснажують землю. Наприклад, протягом 2005—2013 років посівні площі під соняшником збільшилися з 3,7 до 5,2 млн га, під кукурудзою — із 1,7 до 4,7 млн га, під ріпаком — із 240 тис. га до майже 2 млн га. Натомість посіви традиційних продовольчих культур стрімко зменшуються. За та-

кої динаміки розподілу площ неминуче знижуватиметься і родючість українських чорноземів [7].

Пріоритетними напрямками підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу аграрного сектору в аналітичній доповіді колективу авторів на чолі з О. В. Собкевич [9, с. 63—70] визначено такі:

1. Підвищення ефективності сільськогосподарського землекористування, раціональне використання земель сільськогосподарського призначення, впровадження у практику ресурсо- та енергозберігаючих технологій обробітку ґрунту та інших агротехнічних заходів, спрямованих на збереження та підвищення родючості ґрунтів, боротьбу з ерозійними процесами, виведення з інтенсивного обробітку малопродуктивних і деградованих земель.

2. Підвищення ефективності використання трудового потенціалу на селі, сприяння розширенню сільської сфери зайнятості, полегшенню доступу селян до засобів існування, зростанню їхніх доходів, формуванню фінансових ресурсів, необхідних для відновлення соціальної сфери села. Важливо сприяти переорієнтації сільської економіки на несільськогосподарську зайнятість і надання побутових послуг населенню, відродженню народних промислів, кустарних виробництв, поширенню сільського «зеленого» туризму.

3. Розбудова соціальної інфраструктури села, що створить умови для розширення сфери застосування праці у сільській місцевості, підвищення рівня доходів селян і якості проживання на селі.

4. Стимулювання оновлення технічного парку, технологічної модернізації аграрного сектору на основі впровадження інноваційних розробок, що дасть змогу збільшити виробництво високоякісної сільськогосподарської продукції, підвищити її конкурентоспроможність на внутрішньому і зовнішньому ринках.

5. Сприяння розвитку органічного виробництва сільськогосподарської продукції як основи для вирощування екологічно чистої продукції за світовими стандартами.

Висновки. 1. В Україні вже кілька років спостерігається зростання темпів розвитку сільського господарства, передусім рослинництва, проте потенційні можливості агропромислового росту використані лише на третину. Агробізнес нині є одним із небагатьох напрямів виробничої діяльності в державі, який за сприятливої кон'юнктури може забезпечити надвисоку рентабельність у стислі терміни. Проте, процес росту та модернізації аг-

ропромислового виробництва вимагає залучення значних фінансових інвестицій.

2. Ключовими напрямками підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу аграрного сектору є: раціональне та економічно ефективне використання земель сільськогосподарського призначення на основі ресурсо- та енергозберігаючих технологій з метою збереження та підвищення родючості ґрунту; розширення сільської зайнятості за рахунок переорієнтації на інші види робіт, надання побутових послуг, народні промисли, кустарні виробництва, «зелений» туризм; розбудова соціальної інфраструктури села; технологічна модернізація на основі інноваційних розробок; розвиток органічного виробництва сільськогосподарської продукції.

Література

1. Горский П. Потенциальные точки роста Украины / Павел Горский [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://hvylyya.net/analytics/economics/potentsialnyie-tochki-rosta-ukrainyi.html>

2. Маркіна І.А. Ресурсний потенціал аграрних підприємств [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/4.2/176.pdf>

3. Березін О.В. Економічний потенціал аграрних підприємств: механізми формування та розвитку : [монографія] / О.В. Березін, О.Д. Плотник. — Полтава: Інтер Графіка, 2012. — 221 с.

4. Сільське господарство України 2013 рік. Статистичний збірник. — К.: Державна служба статистики України, 2014. — 390 с.

5. Щодо напрямків розвитку органічного виробництва сільськогосподарської продукції в Україні. Аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень при Президенті України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1292/>

6. Козаченко Л. Аграрний потенціал України реалізован на 25 % [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://latifundist.com/novosti/24714-agrarnyj-potentsial-ukrainy-realizovan-na-25--kozachenko>

7. Шавалюк Л. Міф про Україну — житницю світу. Чому аграрний сектор не може стати локомотивом економіки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Economics/87077>

8. Десять инвесторов готовы вложить деньги в аграрный сектор Украины [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ubr.ua/market/agricultural-market/desiati-investorov-gotovy-vlojit-v-agrosector-ukrainy-1-mlrd-doll-310745>

9. Ресурсний потенціал аграрної сфери: проблеми та завдання ефективного використання : аналіт. доп. / О. В. Собкевич, В. М. Русан, А. Д. Юрченко, О. В. Ковальова [та ін.]. — К. : НІСД, 2013. — 76 с.

References

1. *Gorskiy P.* Potential points of growth of Ukraine / Pavel Gorskiy [Electronic resource]. — Mode of access: <http://hvylya.net/analytics/economics/potentsialnyie-tochki-rosta-ukrainyi.htmlv> [in Russian]
2. *Markina I.A.* The resource potential of agararian enterprises [Electronic resource]. — Mode of access: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/4.2/176.pdf> [in Ukrainian]
3. *Berezin O.V.* Economic potential of agararian enterprises: mechanisms of formation and development: [monograph] / O.V. Berezin, O.D. Plotnyk. — Poltava: Inter Hrafika, 2012. — 221 p. [in Ukrainian]
4. Agricultural of Ukraine 2013. Statistical Yearbook. — K.: State Statistics Service of Ukraine, 2014. — 390 p.
5. Regarding areas of organic production of agricultural products in Ukraine. Analytical note of the National Institute for Strategic Studies [Electronic resource]. — Mode of access: <http://www.niss.gov.ua/articles/1292/> [in Ukrainian]
6. *Kozachenko L.* The agricultural potential of Ukraine implemented by 25 % [Electronic resource]. — Mode of access: <http://latifundist.com/novosti/24714-agrarnyj-potentsial-ukrainy-realizovana-25--kozachenko> [in Russian]
7. *Shavaliuk L.* The Ukrainian Myth — the Breadbasket of the World. Why the agricultural sector can not become a locomotive of the economy [Electronic resource]. — Mode of access: <http://tyzhden.ua/Economics/87077> [in Ukrainian]
8. Ten investors are ready to invest in the agricultural sector of Ukraine [Electronic resource]. — Mode of access: <http://ubr.ua/market/agricultural-market/desiat-investorov-gotovy-vlojit-v-agrosektor-ukrainy-1-mlr-doll-310745> [in Russian]
9. Resource potential of agricultural sector: problems and tasks of the effectively using: analytical report / O.V. Sobkevych, V.M. Rusan, A.D. Yurchenko, O.V. Kovaleva [and others] — K. NISD, 2013. — 76 p. [in Ukrainian]

Статтю подано до редакції 10.03.15 р.